

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті висвітлено проблему формування міжкультурної компетенції учнів у процесі вивчення іноземної мови. Розкрито поняття міжкультурної компетенції, вказано на чинники, які впливають на формування міжкультурної компетенції, з'ясовано, що важливим компонентом культури виступає мова.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, міжкультурна компетенція, спілкування, мовленнєві уміння і навички.

In the article the problem of formation of cross-cultural competence of students in the process of learning a foreign language has been revealed. The concept of cross-cultural competence has been explained, the factors that influence on the formation of cross-cultural competence has been shown, it is found that the important component of culture is the language.

Key words: cross-cultural communication, cross-cultural competence, communication skills and speech skills.

У сучасному світі усе більшої ваги набувають глобальні процеси, що пов'язані з існуванням та розвитком усієї світової спільноти. У цьому контексті важливе місце посідає як взаємодія окремих людей, так і взаєморозуміння окремих народів та націй. Особливого статусу набувають також і відносини між цивілізаціями, в основі яких лежить міжкультурна комунікація, оскільки потреба народів у культурному порозумінні, прагнення пізнати духовний світ одне одного призводять до інтенсифікації комунікативних процесів, що упродовж останніх десятиліть набувають системного характеру. Саме шляхом знаходження консенсусу світова спільнота зможе розв'язати глобальні проблеми й захиститися від самознищення.

Міжкультурна комунікація як обмін ціннісними надбаннями між народами існувала завжди, адже з давніх часів виникали зв'язки, що сприяли взаємодії та взаєморозумінню різних культур. У сучасних умовах спілкування народів набуло не тільки глобального характеру, але й вимагає такої гуманістичної спрямованості, яка, завдяки міжкультурній комунікації, дає можливість людині успішно розвиватися на засадах єдності загальнолюдських і національних цінностей.

У своїй основі міжкультурна комунікація – особливий вид спілкування, що дає змогу порозумітися носіям різних мов та культур. Вона також виявляє як загальне, універсальне, так і самобутнє, національне у

кожній із культур, що, зі свого боку, дає можливість зрозуміти чужу культуру і, водночас, бути зрозумілим для представників цієї ж культури, спілкуючись іноземною мовою. Тому міжкультурна комунікація – це соціальний феномен, який полягає у конструктивній або деструктивній взаємодії між представниками різних культур (національних та етнічних), субкультурами в межах чітко визначеного просторово-часового континууму [9, 11]. Об'єктивним чинником у формуванні міжкультурної комунікації є відмінність між культурами, яка складається у процесі формування кожної етнічної культури. Це актуалізує проблему формування знань і навичок міжкультурного розуміння та діалогу.

У цьому контексті важливого значення набуває формування міжкультурної компетенції особистості, оскільки сучасні глобалізаційні зміни у суспільстві: переосмислення культурної й національної ідентичності, стан культурного різноманіття регіонів, розвиток полікультурного освітнього простору потребують підвищення професійного рівня фахівців, серед головних властивостей яких є знання різних національних культур та іноземних мов.

У сучасних наукових дослідженнях міжкультурна компетенція вивчається у контексті світових освітніх тенденцій (В. Андрущенко, Ж. Горіна [5], О. Гриценко, І. Дзюба), фахової підготовки (Н. Бориско [3], В. Гурмаза [6], О. Коваленко [8]), полікультурної освіти (О. Данилюк, М. Кушнарьова, Г. Рябов [12]). Теоретичні основи міжкультурної комунікації загалом розкрито у працях Ф. Бацевича [1], Г. Почепцова [10], Ю. Рота, М. Бергельсона [2] та ін. Водночас, слід зауважити, що проблема формування міжкультурної компетенції у процесі вивчення іноземної мови є недостатньо висвітленою у наукових дослідженнях.

Тому метою статті є висвітлення поняття міжкультурної компетенції та процес формування міжкультурної компетенції під час навчання іноземної мови.

Аналіз проблеми формування міжкультурної компетенції виявив, що існує певна розбіжність у визначенні цього терміна. Так, зокрема, на думку Н. Якса, міжкультурна компетенція – це поінформованість, знання та уміння, необхідні для ефективної взаємодії з «культурно» іншими людьми [16, 97]. А. Садохін, натомість, розглядає міжкультурну компетенцію як комплекс знань та умінь, за допомогою яких особистість у процесі спілкування може адекватно оцінювати комунікативну ситуацію, ефективно використовувати вербальні та невербальні засоби, перевіряти результати комунікації за допомогою зворотного зв'язку [13, 263]. Згідно з визначенням російської дослідниці Г. Єлізарової, міжкультурна компетенція – «це компетенція особливої природи, яка базується на знаннях та вміннях, здатність здійснювати

міжкультурне спілкування завдяки створенню для комунікантів спільного значення того, що відбувається, і досягати зрештою позитивного для двох сторін результату спілкування. Метою формування міжкультурної компетентності є досягнення такої властивості мовної особистості, яке дасть їй можливість вийти за межі власної культури і набути ролі медіатора культур, не втрачаючи власної культурної ідентичності» [7, 218]. Цілком зрозуміло, що досягнути цю мету можна, якщо створити мотиви й умови, за яких учні можуть виявляти пізнавальну активність і мати бажання реально користуватися набутими знаннями та сформованими мовними навичками й уміннями.

Як бачимо, міжкультурна компетентність є однією з найважливіших навичок сучасного фахівця. Для того, щоб полегшити перебування в культурно іншому середовищі, а також сприяти налагодженню комунікації між представниками різних культур у власній країні, необхідно формувати міжкультурну компетенцію. Саме сукупність таких професійних рис, як теоретичні знання щодо національних культур і моделей виховання; психологічні особливості особистості (відвертість, гнучкість, терпимість, готовність працювати з представниками інших культур); знання іноземної мови, допоможуть індивіду легше пристосуватися до іномовного культурного середовища та зрозуміти національну самобутність співрозмовника [15, 117]. Слід зазначити, що згідно з цим положенням, навчання іноземної мови здебільшого розуміється як підготовка до діалогу культур, процес пристосування до іншої культури, розвиток «вторинної мовної особистості» (Ю. Караулов). У цьому процесі зростає роль засвоєння не тільки мовних і мовленнєвих умінь та навичок, а й соціокультурної інформації про країну, мова якої вивчається, норм і способу життя, системи понять, кодексу поведінки, загальноприйнятих форм діяльності, правил, законів, принципів та цінностей суспільства, у якому функціонує мова. Таке розуміння ролі культури в навчанні іноземних мов зумовлює необхідність занурення в національно-мовний менталітет народу, духовно-культурний світ людини.

Необхідно зауважити, що важливим компонентом культури загалом виступає мова. Це важливий суспільний інструмент, за допомогою якого людський потік перетворюється в етнос, що може зберігати та передавати власні традиції, знання, культуру [14, 34]. Тому мова та культура – це взаємопов'язані поняття, існування яких неможливо уявити окремо одне від одного.

З огляду на те, що мова перебуває у тісному взаємозв'язку з культурою країн, де нею спілкуються, розуміння цієї культури є важливим компонентом для розуміння самої ж мови. Зі свого боку, оволодіння учнями іноземною мовою сприяє усвідомленню ними культурних

особливостей країни, мову якої вони вивчають. Так, зокрема, будь-яке іншомовне слово, що відображає певний предмет чи явище, не тільки означає його, але й передає деякий фон, що з ним асоціюється. Тому у семантиці слова уже міститься певний соціально-історичний компонент, який фіксує цей самий фон, у якому існує конкретне слово. Усе це ще раз доводить, що необхідною умовою реалізації мовленнєвого акту між обидвома співрозмовниками повинне бути обопільне знання реалій іншомовних середовищ, традицій, історії, культури загалом.

Звернення до проблеми паралельного вивчення мови й культури не випадкове, оскільки це дає змогу вдало поєднувати елементи країнознавства з мовними явищами, тобто формувати та розвивати іншомовну комунікативну компетенцію.

До аналізу іншомовної комунікативної компетенції слід застосувати системний підхід і розглядати її як своєрідну цілісну систему взаємопов'язаних компонентів, а саме:

1) країнознавчої компетенції (знання про народ-носій мови, національний характер, суспільно-державний устрій, здобутки в галузі освіти, культури, особливості побуту, традиції, звичаї);

2) лінгвокраїнознавчої компетенції (здатність сприймати мову в її культурноносній функції, з національно-культурними особливостями);

3) соціолінгвістичної компетенції (знання особливостей національного мовленнєвого етикету й невербальної поведінки та навичок, урахування їх у реальних життєвих ситуаціях, здатність організувати мовленнєве спілкування відповідно до комунікативної ситуації, соціальних норм поведінки та соціального статусу комунікантів) [4, 28].

Отже, для досягнення ефективності у міжкультурному спілкуванні необхідно не тільки оволодіти мовленнєвими вміннями і навичками, але й навчитися користуватися мовою відповідно до умов соціокультурного життя носіїв цієї мови. Тому, одним із основних завдань навчання іноземних мов є формування в учнів соціокультурної компетенції, яка полягає у набутті знань про національні культурні особливості країни, мова якої вивчається та вимагає вміння будувати свою поведінку відповідно до цих особливостей.

На сучасному етапі розвитку системи навчання та виховання все більшого значення набувають елементи лінгвокраїнознавства, які вводяться в курс навчання іноземної мови. У поєднанні з соціолінгвістичними компонентами вони допомагають сформувати й соціокультурну компетенцію, що є значно ширшим поняттям та сприяє формуванню міжкультурної компетенції учнів.

Соціокультурна компетенція (за своїм змістом та структурою) включає лінгвістичний, нелінгвістичний та країнознавчий компоненти

вивчення іноземних мов. В основу лінгвістичного компонента покладено вивчення та правильне вживання іншомовної розмовної лексики з урахуванням соціокультурних особливостей. Засвоєння певних соціальних моделей поведінки притаманне нелінгвістичному компоненту. Зі свого боку, для країнознавчого компонента характерними факторами є: ознайомлення та оволодіння історичною, географічною та соціальною інформацією про країни, мова яких вивчається. Додамо: володіючи інформацією про іншомовну культуру, людина легше вступить у міжкультурні контакти з іншою особою. Саме незнання норм суспільної поведінки різних народів, їхніх традицій, звичок, повсякденної поведінки роблять контакти важкими, а іноді – неможливими. Отже, ефективність спілкування між представниками різних культур полягає не тільки у подоланні мовного бар'єру, а й міжкультурного.

Як було зазначено у процесі спілкування з представниками іншомовної культури, важливими є знання їхніх традицій, мовних особливостей спілкування, стилістичних особливостей мови тощо. На думку вітчизняного вченого Ф. Бацевича, існує низка національно-культурних чинників, що впливають на процес міжкультурного спілкування. Такими він вважає ті, що пов'язані з [1, 253]:

1) культурною традицією (дозволи і заборони у певній мовно-культурній спільноті на певні типи і різновиди спілкування; стереотипні ситуації спілкування, відтворювані типи комунікативних актів; етикетні характеристики універсальних актів спілкування (наприклад, формули привітання, прощання тощо); рольові та соціально-символічні особливості спілкування; номенклатура і функції мовних і текстових стереотипів, які використовуються у спілкуванні й відображені, зокрема, в пареміях; організація текстів);

2) соціальними чинниками й соціальними функціями спілкування (функціонально-стильові «підмови»; етикетні формули);

3) етнопсихологією (психолінгвістична організація мовної діяльності; номенклатура, функції та особливості проксемічних, кінестетичних і паралінгвальних засобів);

4) специфікою тезаурусної організації культурно-мовної спільноти (система традиційних образів, порівнянь, символічне вживання певних денотатів; система кінетичних засобів);

5) специфікою мови певної культурно-мовної спільноти (система стереотипів; система символів, образів тощо; структура текстів; етикетні форми; підмови і функціональна стилістика) та ін.

Отже, важливим засобом у формуванні міжкультурної компетенції учнівської молоді є іноземна мова з урахуванням усієї сукупності її культурологічних та виховних можливостей. У цьому аспекті особлива

роль відводиться міжкультурній комунікації учнів, що полягає у рівноцінній взаємодії носіїв різних культур крізь призму усвідомлення самотності та своєрідності кожного представника.

Важливим результатом формування лінгвокраїнознавчої та соціокультурної компетенції учнів є розвиток у них прагнення до безперервної полікультурної освіти. З її допомогою учні зможуть розширювати знання про соціокультурне життя рідної країни та країни, мова якої вивчається, вона сприятиме міжкультурній адаптації, толерантності, повазі до інших народів. Саме через іноземну мову повною мірою виражається індивідуальність національних культур, їхній зв'язок із загальнолюдськими духовними цінностями, формуються навички міжкультурної комунікації.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. – С. 344.
2. Бергельсон М. Б. Межкультурная коммуникация: вопросы теории и практики / М. Б. Бергельсон // Вестник Московского университета. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2005. – № 3. – С. 54 – 68.
3. Бориско Н. Ф. Общевропейские компетенции владения иностранным языком : изучение, обучение, оценка. Анализ некоторых аспектов / Н. Ф. Бориско // Иноземні мови. – 2009. – № 4. – С. 10 – 16.
4. Будаčov И. А. Язык и культура / И. А. Будаčov. – А. – М. : [б. и.], 2001. – 192 с.
5. Горіна Ж. Д. Аксиологічні аспекти міжкультурно-комунікативної компетентності / Ж. Д. Горіна // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, – 2009. – № 1 – 340 с.
6. Гурмаза В. В. Роль міжкультурного аспекту у викладанні іноземної мови / В. В. Гурмаза // Підвищення рівня науково-дослідної діяльності обдарованої молоді : наук.-практ. семінар: квіт. 2007р. : тези доп. – Миколаїв : МДАУ, 2007. – С. 32 – 33.
7. Елизарова Г. В. Формирование межкультурной компетенции студентов в процессе обучения иноязычному общению / Г. В. Елизарова : // дис. ... докт. пед. наук: 13. 00. 02. – СПб., 2001. – 371 с.
8. Коваленко О. Політика та практика викладання в умовах соціокультурного розмаїття / О. Коваленко // Иноземні мови в навчальних закладах. – 2006. – № 5. – С. 10 – 12.
9. Подольська Є. А. Культурологія : навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Є. А. Подольська, В. Д. Лихвар, К. А. Іванова. – Київ, 2003. – 287 с.
10. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – Москва : Смартбук, 2008. – 656 с.
11. Рот Ю. Межкультурная коммуникация. Теория и тренинг / Ю. Рот. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 223 с.

12. Рябов Г. П. Межкультурная коммуникация в политике, экономике, образовании, юриспруденции / Г. П. Рябов // Зусман В., Фролов А. Межкультурная коммуникация : учебное пособие. – Нижний Новгород, 2001. – 320 с.

13. Садохин А. П. Межкультурная коммуникация : учебное пособие / А. П. Садохин. – М. : Альфа-М, 2006. – 288 с.

14. Томахин Г. Д. Лексика с культурным компонентом значения / Г. Д. Томахин // Иностранные языки в школе. – 1980. – № 6. – С. 47 – 50.

15. Шавкун І. Г. Міжкультурна комунікація як складова сучасної менеджмент-освіти / І. Г. Шавкун // Культурологічний вісник нижньої Наддніпрянщини. – 2009. – С. 115 – 117.

16. Якса Н. В. Тезаурус з проблем міжкультурної взаємодії : словник / Н. В. Якса. – Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 164 с.

УДК 37(477)

**Уляна МІЩУК,
Микола ГАЛІВ**

ЗМІСТ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ПОЧАТКОВИХ ШКОЛАХ ГАЛИЧИНИ ПЕРІОДУ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941 – 1944 рр.)

У статті проаналізовано зміст, організацію навчально-виховного процесу у початкових школах Галичини (українських, польських, німецьких) періоду нацистської окупації (1941 – 1944 рр.), окреслено зміни у навчальному плані початкової школи, методичну роботу вчителів, завдання та форми реалізації морально-релігійного та національного виховання школярів.

Ключові слова: зміст навчання і виховання, організація навчально-виховного процесу, початкова (народна) школа, Галичина, окупація (1941 – 1944 рр.).

In the article organization and maintenance of educational process in primary schools (Ukrainian, Polish, German) of Galychyna of Nazi occupation period (1941 – 1944) are analysed, changes in the curriculum of primary school, methodical work of teachers, task and form of realization of morally-religious and national education of schoolchildren are outlined.

Key words: maintenance of studies and education, organization of educational process, primary (folk) school, Galychyna, occupation (1941 – 1944).

Питання навчання та виховання підростаючого покоління майже у будь-якій державі та в усі часи займало значну увагу політичної влади. У ХХ ст. постали політичні режими, які прагнули формувати особистість часто винятково у своїх інтересах, ігноруючи багатовікову педагогічну традицію, її національно-культурні та духовні підвалини. Найбільш різко подібний підхід проявився в освітніх заходах нацистської